

Иван Желязков

**съждовете на
страха**

Издателство Жанет 45

е носител на националните награди:

Христо Г. Данов – за принос в националната книжовна култура:
в категория Българска художествена литература (2002);
в категория Издание за деца (2007);
в категория Разпространение на българската книга (2011)

Златен лъв на Асоциация *Българска книга*:

за цялостен принос в издаването на съвременна българска литература (2002);
за оформление и полиграфическо изпълнение (2005);
за динамична културна и издателска политика (2014);
за най-добър издателски проект (2016);
за цялостна политика и забележителни постижения в изданията за деца (2017)

Константин Константинов – за принос (2005) и цялостен принос в книгоиздаването за деца (2018)

Южна пролет – за най-голям принос в издаването на дебютна литература (2018)

и Наградата на ЮНЕСКО – Първи световен конкурс по дизайн на книгата, Франкфурт (2003)

© Иван Желязков, автор, 2019

© Борис Минков, редактор, 2019

© Румен Жеков, художник, 2019

© Издателство Жанет 45, 2019

ISBN 978-619-186-495-9

Иван Желязков

**дъждовете на
страха**

2019

В памет на съпругата ми Калинка

1.

Това лято живакът достигна върха на термометъра и необичайно за балканските ширини не помръдна оттам. Краката полепваха по слузестата корица на асфалта, лицата плуваха в лигава пот, погледи и поздрави оставаха да висят във въздуха. Нямахме какво да правя, трябваше да свиквам с необичайното: да свиквам с болезненото писукане на врабчетата под прозореца, с непокорните игличките в очите, с натежалите клепащи и натежалото тяло – всичко в мене плачеше за сън. И докато жегата разтапяше часовете и миговете, превръщаше ги в единна, тежка, клисава маса, аз броях наум, за да догоня съня – не защото бях незаслужено пренебрегнат, а защото единствено той можеше да спре тоталното разтапяне. За съжаление, сънят беше по-бърз от лепкавите ми сетива. Не ми оставаше друго, освен да го пратя на майната му, да запаля нощната лампа и да пиша. Пиших, пишех, само дето не знаех какво.

Дълбоко в себе си различавах следи от образи, сцени, настроения. Любопитни детайли раздухваха

страстта ми да съчинявам, опитвах се да ги изразя с думи, думите да подреда в изречения, да прочета написаното на глас – мамка му, нищо не докосваше слуха ми. Като че ли в непрогледен мрак търсех да отворя врата, която липсваше. И започвах отначало. Мислех, че ако докосна тези неизразими полета, ще си отдъхна, но след поредната будна нощ образите отново изчезваха. Струваше ми се, че наливам вода в съд без дъно.

Сънят бягаше не само от моите клепки – в съседната стая Марина също не мигваше. Годините ни бяха направили инертни един към друг – всеки гонеше собствените си сънища в собствената си стая и всеки се стараеше да щади другия: аз – без да мърдам в леглото си, докато пишех, тя – без да ме пита какво пиша.

Да пиша нощем свикнах в казармата. Чистехме и лъскахме непотребното оръжие, окопахаме се, пренасяхме ненужните вещи от едно място на друго и на всичко отгоре, докато момчетата хъркаха, дълбаех дълбокия кладенец. Използвах всяка свободна минута, за да съчинявам, за което ротният казваше, че приличам на куче, захапало кокала. Какво извличах от кокала – така и не разбирах.

Но това лято писането не ми вървеше. Само писането да беше: дявол да го вземе – нищо не вървеше както трябва. Мислите ми се разпиляваха подобно живачни топчета от счупен термометър, опитите ми да вляза в ритъма на преживяното удряха на камък. Влизах под душа, изтривах с ръкава на халата побелялото от пара огледало и почвах да се бръсна. Всеки път с едно движение на ръката изтривам написаното

през нощта, изтривам огледалото, изтривам следите от лицето си и всеки път отново и отново посягам към моята история.

Не знаех обаче как да стигна до нея.

Една сутрин, докато се бръснеш, телефонът в коридора извънхя по-различно или така ми се счу. По същия начин звъняха от пощата в годините на кабелните връзки, сякаш искаха да напомнят, че мечтаният с петилетки и придобит с огромно чакане апарат не е твой, а тяхна, пощенска собственост. Че даже самият ти, с твоите връзки, жици, кореспонденти, си притежание на държавата и че тази държава няма намерение да те свърже, а по-скоро да те хване. Половин живот след като всички телефони звъняха унифицирано, независимо от всевъзможните мелодии, с които собствениците се опитваха да се представят различни, този звън ме хвана за гърлото. Ако Марина беше вкъщи, щеше да се обади най-късно на второто позвъняване – не за да ме спаси от неясната тревога, а за да не се събуди някой от долните етажи на къщата. Съвпадение ли беше отсъствието ѝ, небрежното избърсване на огледалото, отворило завесата към миналото, повикът по жицата, достатъчен, за да пренесе човека във времето, или всичко това представляваше халюцинация от продължителното безсъние?

Докато крачех по коридора с мисълта как един звук може да обърне всичко наопаки, в краката ми се завихри прозрачен шлейф от пара. Грабнах слушалката и кой знае защо се върнах обратно в банята. Може би за да се убедя, че в огледалото ще намеря сегашното си лице.

– Да, да! – казах това, което бях в състояние да кажа.

Гласът ми прозвуча вяло. Вместо отговор, долових познато „р“, което отказваше да вибрира. Иглата на говора ме докосна отвътре, измести звънливата упоритост на телефона, заора в улея. Не беше само сонорното „р“ – зад оркестрацията на тихия, приглушен, но сигурен в себе си звук можеше да стои единствено момичето от миналото, за чието съществуване бих предпочел да забравя. Слушалката подскочи в ръката ми. Стиснах я като опора срещу надигащата се в мен клаустрофобия.

– Да, да! – казах отново.

И отново не чух гласа си.

Стъпил с боси крака върху мокрите плочки, които жена ми бърше след всяко къпане, висях пред запотеното огледало, а чешмата отброяваше ударите на сърцето ми. На всеки удар пускаше по една капка, бавно, равномерно, като цъкане на часовник. Скоро капките изостанаха. Бях сигурен, че от другия край на жицата дишаше момичето, което отдавна се беше изпарило от живота ми, както аз се бях изпарил от нейния. Не можех да я сбъркам: връщаше се с парата. Защо обаче напомняше за себе си чак сега? Колко време трябваше да мине от първата студентска есен, за да разбере, че дори при обективни житейски разлики нейното и моето минало си приличат? Все едно защо и все едно колко: бях тук, в облака на паметта, сред ароматните пространства на една друга пара, и това ми беше достатъчно.

Стиснах зъби, сякаш да запазя дъха ѝ.

– Зарежи проклетото разписание! – каза тя на старозагорската гара през седемдесет и пета.

Ето откъде идваше крехкото „р“, което упорито отказваше да вибрира.

Стояхме на един дъх разстояние. До моя влак оставаха само два часа. Бяхме пътували в купе с мизантропия на изгорели въглища и изгоряло масло. Тракането на релсите по общия път пречеше да чуваме мислите си, но свирките на пристигащи и заминаващи влакове ни подсещаха за предстоящата раздяла. Дъжд от внезапен прилив на нежност изтри границата между разумното и неразумното и когато се опомнихме, разбрахме, че димната опашка на локомотива я няма.

Утрото се радваше на светлината, която сякаш падаше от витражите на готическа катедрала. В огледалото висеше изображението на смачкан – къде от годините, къде от почудата – фасон на човек със зяпнала уста и подпухнали очи на бухал. Само да изтрия невидимите капчици (невидими с просто око), и от него ще ме погледне забравената ми момчешка физиономия, но в този момент вратата изскърца и на прага се появи Марина. Виждах я в ролята на пренебрегната съпруга, с въпросителен поглед и насилена усмивка.

– Стига си ме зяпал като бивол в огледало! – каза.

Свалих безмълвно очи, отвъртах кранчето, измих самообръсначката и я сложих на мястото ѝ. Не следях какво върша и все пак мисля, че поставих самообръсначката където трябва.

Не помня обаче дали не я обърнах наопаки.

2.

Марина премлясва с пресъхнали устни и махва с ръка.

Докато се бръсна, обича да стои права на вратата – широк панталон, прозрачна блуза, пъхната в панталона, тънко коланче на кръста, – и понякога да махва с ръка. Може би с този жест иска да обърне внимание, че животът си върви незабелязано и кожата ѝ, свежа и гладка, все едно баба ми, родена и остаряла на село, игривите запетайки край устните, раменете, обгорели от слънце и вятър, остават последните женски острови, недокоснати от времето. Времето, което не е пощадило косите ѝ: ако не ги боядисваше, щяха да бъдат бели като моите.

Вълнувам се, когато някой ме гледа. Вълнувам се дори ако този някой се казва Марина – съпруга и майка, създадена да изумява, да впечатлява, да управлява, да се измушва по тъмно от леглото, да прекосява на пръсти коридора, все едно стъпва на мокро, да потиска в шепи напъните на бронхита, опасявайки се да не събуди някого от семействата на синовете, да шляпа по стълбите, да се суети трогателно из двора с надеждата да намери отворени фунийките на „курварките“, както нашият приятел Професора наричаше нощната красавица *mirabilis jalapa* (ако не успее, едва се побира в кожата си). Независимо от всичко, одобрявам любопитството ѝ на съседка, която надзърта предизвикателно през оградата: предизвиква ме не толкова нейната натрапчивост, колкото намерението ѝ да си говорим. За миг ми хрумва да хвърля самобръсначката, но знам, че освен излишни

усложнения, тази постъпка ще ме отдалечи от чистото начало на деня; и без това не мога да се позная в огледалото. Изтривам написаното през нощта, изтривам микроскопичните мехурчета, скрили отражението върху огледалото, изстъргвам до дъно всеки косъм от брадата, избърсвам пода на банята. Дотук – добре. Опасността идва от потрепването на ръката, която води острието по бузата.

Преди години, щом оформихме градината по европейски – с цветя, вместо с консерви, – Марина пое изцяло грижата за нея, при това прекрасно съзнаваше, че всеки реверанс коства сериозни усилия. Уважавам усилията ѝ – непосилни за другите, разтоварващи за нея: отнасят старото, доставят нещо ново, свежо, важно. Когато внуците свършват училище, тя вади луковиците на прецъфтелите цветя, когато започват отново, ги засява. Наесен бърза да купи семена и храсти, да вкорени онези, които зимуват навън, другите къта за пролетта. Напролет разкопава и наторява почвата, оформя лехите, покрива ги с найлон и предупреждава малчуганите да внимават с топката. В летните съботи задължително коси детелината, а заедно с нея подкосява и мъжкото ми достойнство. Някак от само себе си приема, че не ставам за тази работа. От време на време я моля да кара по-кротко, по допирателната, но тя изобщо не чува какво говоря – все едно е излязла извън контрол. Удоволствието от грижите би траело дълго, ако вестибуларният апарат не я разлюлява толкова често, ако не се влачи от стая в стая с болки в костите, в ставите, ако астмата не стяга гърдите ѝ и не диша задъхано, на порции. От спалнята я чувам да охка, да пъшка, да се мятат

в хола, понякога и да си поплаква. За да ѝ минава времето, или по-скоро за да приспи кошмарите си, до късно чете книги и вестници, преписва рецепти, решава кръстословици, следи здравните предавания по телевизията. Преди да си легне, като истинска чистофайница, освежава паркета с влажен парцал. А когато умората я повали в леглото, брои фосфорните звезди по тавана, залепени от нея за радост на внуците, сякаш търси в тях предизвикан покой. Няма навик да се оплаква, но това не ѝ пречи да се заканва: ще зарежа всичко – нека тревата буреняса, нека цветята изсъхнат, нека гълъбите на съседа осерат плочника. Щом обаче настъпи утрото, забравя какво е казала и животът започва наново: вечно младите рамене свързват ритъма на грижите с упованието да си върне ако не удоволствието, то поне силата.

Макар и в пенсия, тя работи на четири часа като медицинска сестра.

– С кого разговаряше, драги? – казва на огледалото.

– С една непозната – отвърща огледалото.

– Каква непозната?

– Болна, самотна. Поглежда от прозореца, без да може да стъпи на земята, без да може да отвори шише с вода.

– Хич не приличаше на непозната.

Тя премества поглед встрани, сякаш да подчертае думите си, а защо не и да скрие част от любопитството си. Едва ли би мръднала, докато не разбере какво я дращи под лъжичката. След като аз самият не съм напълно уверен в съществуването на сутрешните призраци, въпросът е – има ли я още старозагорска-

та гара, имало ли е някога такава гара, или тя е плод на въображението ми, решило в есента на живота да напомни, че е достатъчно само веднъж да се качим на един друг влак, за да се озовем завинаги другаде? Можеше ли чуждият поглед, макар и поглед на близък човек, да проникне до това единствено мое друго място – гарата на строго охраняваните влакове?

Готов съм да потърся отговорите в себе си, но понеже мразя тишината, повдигам очи с надежда да ги открия другаде.

– Ти къде я видя, драга?

– Във въздуха. Стелеше се като пара.

– Почакай! Щом свърша бръсненето, ще подсуша плочките. Надявам се витаещите образи да се върнат там, откъдето са дошли.

– Гледай ти! Кога си подсушавал плочки!

– Дядо ми, който рядко говореше, казваше, че вината иска вина, вярата – вяра.

– Остави дядо ти... Какво търсеше тази непознатата?

Марина разполага гърба си на вратата – всяка нейна дума си има място за изговаряне. Представям си, че не говори тя, че нея я няма. Че някой друг се гаври с думите и по мъничко с мен. Ще изтърпя, търпението е дар от природата. Може да е скучно, но се налага. Преминавам към лявата буза, по-трудна за бръснене. Прекарвам острието веднъж, прекарвам го втори път. Когато сутрешният ритуал се изпълнява под нейното зорко око, той се превръща в изпитание.

Тя премисля няколко секунди и отново ме изправя в ъгъла.

– Нищо особено – отвръщам на въпроса ѝ. –
Беше объркала номера.

– Как така объркала?

– Ей така: както става обикновено, когато не
уцелиш бутоните.

– Смяташ, че ти вярвам ли!

– И да не ми вярваш, не означава, че не се е слу-
чило.

– Е, случваше се, когато въртахме разтракани-
те шайби на телефоните. „Грешката се обажда“,
казвахме по този повод.

– Очаквам да чуя твоята грешка.

– Няма грешка. Жената търсеше „Социални
грижи“.

– Ти „Социални грижи“ ли си, та я баламосваш!

– Исках да ѝ намеря личен асистент. Нали зна-
еш, самотният човек губи контрол върху себе си.

– Брей, голям самарянин се извъди!

Отново – мълчание. Понякога мълчанието ми
действа стимулиращо, този път се съмнявам. Прого-
варят запетайките край устните на Марина. Правя се,
че не разбирам езика им. Възможно ли е мълчанието
да прокуди демоните – моите и нейните демони?

Погледът ѝ – залез след буря – тлее. Липсва път
за отстъпление.

– Напразно се тормозиш! – казвам. – Парано-
ичните състояния могат да сринат и най-железния
брак.

– Виждал си ти параноични състояния. Всяка
жена си пази семейството – какво друго да пази!

– Слушай, да не мислиш, че по кораба ни има
пробойна?

– Може и да има. Я си спомни откога не съм лягала при тебе.

– Да си лягала! Знаеш къде съм, знаеш какво правя.

– Знаем ли?!

Ето въпроса. Знаем само, че едва видимите капки недоверие подкопават достойнството. Извън това не е ясно кога се караме действително и кога се преструваме, за да минем между капките. Не защото нямаме причини да си изясним наистина важни неща чрез всекидневен сблъсък, а защото при реална разправа настроението става непоносимо, особено в определена възраст. След времето, когато телефонните обаждания от пощите звучаха важно, човешките постъпки бяха загубили всяка централизираща тежест. Корабът ви има пробойна? Тогава с удоволствие ще ви предложим нашата оферта: презокеански круизен кораб на изплащане.

Не са за нас тези оферти.

Тишината в банята става все по-тягостна и полакома, като животно, способно да изяде всичко, което му туриш в яслата. Подозирам усмивката на Марина – фалшива, сякаш взета назаем. Несправедливо е от нейна страна. Имам основание да направя нещо различно, но само се наплисквам с вода. И отново надзъртам в огледалото. Ако мъжът държи на себе си, би било добре да се вглежда по-често в своето изображение, за да разбере къде се разполага върху скалата на семейната търпимост. Марина се приближава на пръсти, като че ли носи достойнството си на поднос, и също поставя шепи под струята. Винаги,

когато е уморена или нервна, търси спокойствие във водата.

– Вената на челото ти пак се наду – казва.

– Нарича се вената на сладкия живот.

– Все тая, трябва да идем на лекар.

– Че какво му е на живота!... Мисля, че се отнася поносимо с нас. Както, разбира се, и ние с него. Не можеш да отречеш.

– Внимавай какво говориш! Има хора, дето ловят шарани по телефона.

– Помниш ли онова стихче, което четяхме на нашите малки ребета:

*А от мен една поука –
видиш ли го, че е крив,
значи е със кука.*

Независимо от закачката, наоколо продължава да мирише на барут. Старият шаран – шутът на шараните, който никога за нищо не приема откази, слага маска не само когато пази влаковете си, а и когато разиграва дефанзивни схеми срещу жена си. Това са подробности от семейния портрет, предпочитам да ги запазя за себе си. Огънят припламва и угасва, прибавя и отнема искри, както при събиране и изваждане на числа. Марина излиза на терасата. Всяка сутрин проветрява спалнята, в която миришело на букви – изпотени букви, някои чак поразтопени от потта. Полива петуниите по парапета, лисва кофа вода върху теракота, убедена, че плочките вонят на врабешки курешки. Докато одумва този, който е на-

драскал чаршафа с химикалката си, долавям дъх на смола: елхата на двора.

Когато тази елха, сантимент от първата ни Нова година, стигна покрива на къщата, строителят в мен проговори – вдигнахме още един етаж. След време, щом върхът ѝ отново удари стряхата, направихме същото. Учехме се да живеем с големите и малките ремонти в живота. Беше ли в настроение, Марина минаваше спокойно, уверено под вечнозелените клони. Казваше, че елхата има крилца – колкото иглички, толкова и крилца. Не беше ли на кеф, заплашваше да полее корените ѝ с нафта. Стига съм премитала сухите иглички по плочника и на уличния тротоар, казваше. Казваше още, че човек не може да следва непрекъснато пътя на това дърво. Забравяше, че и то старее, че смисълът е в стареенето, както и в изкачването. Забравяше още, че с милионите си крилца елхата ни изнася нависоко, за да ни говори с гласа на вятъра, когато го има.

Това лято нямаше вятър.

Имаше двама старци, които чакат вятъра.

От ъгловата тераса на мансардния етаж се открива широка гледка към града, все едно градът е насаден в чиния. Извън чинията се извива родопската дъга с комините на завода за метали, а при слънчево време – и снежните пагони на Стара планина. Подмамени от панорамата, с Марина избрахме компанията на врабчетата. Не мислехме как до сто години ще изкачваме сто пъти на ден по петдесет стъпала. Скоро обаче надеждата, че тази гледка ще разведрява пътя към старостта, се изпари. Всъщност

дори да знае, че приятната картина не носи душевно спокойствие, човек решава на определена възраст да пробва постиженията на своите идилии.

Щом ревнеше дете от долните етажи, където живееха синове, снахи, внуци, Марина скачаше да види какво става. Връщаше се запъхтяна, разтревожена (голяма работа – децата така и така си реват!), дълго не можеше да дойде на себе си. Ако пък разговаряхме на висок тон, подобно италианско семейство – нищо различно от обичайна семейна кавга, – отдолу звъняха настоятелно по домофона. Като че ли нямаше да се сдобрим без секундант. Тя знаеше какво кога трябва да свърши и какво кога трябва да каже: по пътя към значимото и малките стъпки помагат да стигнеш до целта. Правеше всичко със сърце и интуиция, без да мисли за последствията, без да търси облаги. В почивните дни заместваше своя колежка в болницата, въпреки че и на двамата ни се искаше да ги прекараме в приятелска компания, а при случаен излет в планината първа разтребваше остатъците от обяда, измиваше чиниите, нареждаше ги да съхнат на кърпа. Пренебрегваше ме в полза на приятелка, която имаше нужда да ѝ ушие пола или да ѝ направи прическа. Сама отгледа едно след друго децата: къпеше ги, масажираше ги, переше на ръка вечно изцапаните им дрешки, помагаше на снахите, докато внуците растяха – пасторална семейна картина, която след непрекъснатото повтаряне започва да изглежда зловеща. Постепенно свикнах да мисля, че така е редно, че иначе не може да бъде: отзивчивият човек се превръща лесно в машина за производство на чужди идилии.

Този ден обаче на машините за идилии им беше писано да отговарят на телефонни обаждания. Тъкмо се канех да тръгвам на работа, телефонът отново иззвъня. Марина ме прободеше с поглед на клиничен лаборант. Вдигнах демонстративно слушалката и като нямах какво друго, измънках „Да, да“. После застинах със зяпнала уста.

– Професора получил инсулт – казах.

– Божичко! Как така!...

– Както става обикновено – запушили се съдовете.

– На мен ли го казваш!

– Нали ме питаш...

– Кой се обади?

– Изглежда беше жена му.

– Може да е кърфишек...

Облегната на парапета, тя гадаеше сама за себе си. Все по-рядко ме изпращаше, понякога се съмнявах, че е вкъщи. Понякога ми хрумваше, че може да стои зад пердето. В модерните времена пет пари не давам дали ще ме изпрати, или няма да ме изпрати. Казвам го, защото знам, че ще ме изпрати. Време е най-после да вдигна пердето: когато се влюбва в нещо или в някого, Марина се влюбва до дъно.

Хвърлих едно око зад гърба си, като за награда. Тя продължаваше да ме гледа от терасата, сякаш си отивам завинаги. Прииска ми се да извикам, но не знаех какво. Хайде да извикам, пък после ще мисля какво. Гърлото ми беше отесняло, едва дишах. Не съм от най-коравите, но държа да бъда силен, особено в началото на деня. Махнах с ръка и поех към центъра. В каквато и посока да тръгнах, краката ме

водеха към бившата ми редакция. Вървах с отработена походка и докато въздухът все още ставаше за дишане, а градът се мъчеше да надигне полуразтопенния си гръбнак, се питах кой съм аз.

Имах чувството, че съм подменен с друг човек.

3.

Нарамил служебния фотоапарат, в края на осемдесетте пресичах Лудата река, както по ирония на съдбата наричаха едно сухо дере недалече от Пловдив, когато сред купища хоросан, керемиди, тухли, парцали, пластмасови бутилки забелязах тълпа цигани, скупчени край нечии живи мощи. Тънките пищялки, прозрачните уши, хлътналият търбух, сплъстената на фъндъци козина със засъхнала кал и сламки приличаха на кон. Ако наистина бяха на кон, личеше, че само веднъж, в деня на раждането, когато кобилата-майка е облизвала утробната лига, едва наболата козина е била бяла на цвят.

Конят пристъпваше тежко, лениво, като на забавен каданс, и трепереше. Стори ми се логично да е препънат с въже, за да не бяга, но скоро разбрах, че нямаше такова нещо. Близо до него светеха очите на сюррия малчугани, по-надолу, под сянката на одеяло, опънато на четири кола, възрастна циганка раздуваше огън от лозови пръчки. Застанала на колене, тя ту се взираше в димната панделка, завързана за небето, ту се навеждаше в молитвена поза, накрая стана и поръси животинката с вода от пръстена паница. В